

JOHANNE A. VAN ARCHEM

De jaren daarna

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

**‘De vaders hebben onrijpe druiven
gegeten en de tanden der kinderen
zijn stomp geworden.’**

Ezechiël 18:2

**(Nederlands Bijbelgenootschap,
vertaling 1915)**

PROLOOG

Het was het voorjaar van 1951.

De regionale krant opende die donderdag eind april met het schokkende nieuws op de voorpagina. Grote zwarte letters schreeuwden de lezer het afschuwelijke nieuws tegemoet.

Er was een lichaam gevonden van een onbekende man in een sloot even buiten Enschede; een misdrijf werd niet uitgesloten.

In het net herbouwde Enschede sloeg het gebeuren in als een bom. Een moord in Enschede?

Dat bestond niet. De tijden waren voorbij dat medeburgers dood aan de kant van de weg lagen, dat mensen zomaar opgepakt werden en afgevoerd naar kampen in Duitsland, waar meer dan zeshonderd Enschedese joden niet van teruggekomen waren.

Het leven was net een beetje draaglijk aan het worden, na jaren van oorlog en karigheid. De levensmiddelen waren goeddeels van de bon en die schrijnende schraalheid werd een beetje minder. Soms was er op zondag een koekje bij de koffie.

Het leven had zijn gang hernomen, niemand wilde meer aan die jaren denken. Ze waren

voorbij. Je kon er toch niets aan veranderen, waarom moest er dan nog over gesproken worden? Iedereen had het zijne meegemaakt en kon hele avonden vertellen.

De textielfabrieken draaiden weer volop nadat ze jaren de poorten gesloten hadden moeten houden. De kinderen gingen weer hele dagen naar school, de leerachterstand werd ingelopen. Wederopbouw was het motto.

Het puin in de zwaar gebombardeerde stad was geruimd; vele, vele tonnen waren afgevoerd in de eerste jaren na de oorlog. De verwoeste wijken van Enschede waren in snel tempo gerenoveerd of helemaal herbouwd. Vele woningen waren alweer gereed voor bewoning. De wijk Patmos, per ongeluk door Amerikanen gebombardeerd omdat men dacht boven een Duitse stad te zijn aangeland, was alweer bewoond; de Veldkamp eveneens, al was dat complete nieuwbouw geworden. Nieuwe wijken werden bijgebouwd; er was werk in overvloed voor iedereen die wilde aanpakken.

En ineens tussen al dat opbouwende nieuws door: in een greppel langs de weg naar Usselo was een lichaam gevonden.

Het was het gesprek van de dag in hun rus-

tige gezapige provinciestad, waar de nijverheid volop bloeide.

Men begreep het niet. Er waren blijkbaar mensen die snel vergaten wat men achter de rug had, zeiden geschokte stemmen. Hadden ze niet tegen elkaar gezegd dat de oorlog nooit weer een kans mocht krijgen? Dat men elkaar met respect wilde behandelen? En dan nu een brute moord?

‘Het is er vast eentje uit Duitsland, die ze hier aan de kant van de weg neergegooid hebben,’ zei iemand. ‘Het is niet iemand van hier.’

Vroeger in de beruchte wijk de Krim, gebeurde er nog weleens een moord, maar de Krim was al jaren geleden afgebroken en de bewoners van die buurt waren verspreid over de stad.

Misdrijf kon niet worden uitgesloten, stond er. Ze konden net zo goed ronduit ‘moord’ schrijven.

Was het inderdaad een mof, die ze hier hadden achtergelaten?

Een dag later was het nieuws nog harder aangekomen. De identiteit van de dode man was bekend. Het was Victor Muller, een zesendertigjarige Rijksduitser, die zijn leven lang in En-

schede had gewoond, hij was hier al gekomen als bleekneusje om aan te sterken, vlak na de Eerste Wereldoorlog.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak moest hij in Duitse krijgsdienst. Hij had immers de Duitse nationaliteit.

Er liepen in de oorlog nog wel meer van die jongens rond in Enschede en omgeving, keurig in uniform, maar niemand had last van hen. Integendeel, het was bekend dat sommigen in de oorlog de ondergrondse flink voortgeholpen hadden.

Maar Victor Muller niet. Hij had zich altijd voorgedaan als verzetsman, maar pas na de oorlog was goed duidelijk geworden wie hij in werkelijkheid was: een landverrader, die tot het laatst toe nog mensen had aangebracht. De ondergrondse had hem te veel vertrouwd en hechtte pas geloof aan de waarschuwingen toen het te laat was. Het was een gladjanus geweest, die prachtige verhalen kon ophangen, die door iedereen geloofd werden.

Toen Enschede op 1 april 1945, werd bevrijd had hij geprobeerd met de Duitse soldaten naar de Heimat uit te wijken. De Duitse grens was vlakbij. Het was een gelukstreffer geweest dat die groep was aangehouden nabij Losser, net

voor ze de grens zou oversteken.

Victor Muller kon vertellen wat hij wilde, maar de Engelsen geloofden zijn mooie verhalen niet en sloten hem op. Pas toen kwam de waarheid boven tafel. Op meerdere plaatsen in Nederland had hij zijn sporen achtergelaten: dood en verraad. Het had een aantal goede vaderlanders het leven gekost.

Hij werd na een proces veroordeeld tot een jarenlange gevangenisstraf. Er waren heel wat mensen die graag hadden gezien dat ze hem tegen de muur hadden gezet, maar het was aan zijn nationaliteit te danken dat hem dat lot bespaard was gebleven, fluisterde men.

En nu, amper vijf jaar later, lag die man dood in de sloot bij Usselo.

Hoe kon dat, wilden de mensen weten. Die kerel hoorde vast te zitten. Hoe kon die man vrij rondlopen? Was hij soms ontsnapt? Nee, als dat zo was hadden ze dat wel in de krant gezet...

Die man moest nog minstens tien jaar vastzitten; hij had vijftien jaar gekregen.

Hij was doodgeschoten, vertelde iemand. Hij wist dat van een bevriende politieman.

‘Dat hadden ze vijf jaar geleden al moeten

doen,' vond iemand. Men knikte langzaam. Hadden oud-verzetslieden hem alsnog geliquideerd? Het mocht niet, dat wisten ze wel, maar als het zo was, lagen zij er niet wakker van. De rechters waren veel te slap, daar waren ze het allemaal over eens.

'De politie is druk bezig met het onderzoek,' meldde de krant.

Dat was niet nodig. Er waren wel andere misdaden, die dringender een oplossing behoefden dan deze. Opgeruimd stond netjes.

Vier maanden later in augustus 1951, sloot de politie het onderzoek af. De moord op Victor Muller verdween in de archieven. Een dader werd nooit gevonden.

In latere jaren kwam men er geregeld op terug; ook de kranten schreven op gezette tijden – meestal zo begin mei – over die vreemde misdaad in 1951. Sommige politiemensen spraken er weleens over in privékringen.

Er moesten wel degelijk mensen zijn die wisten wat er zich had afgespeeld, te beginnen met de dader of daders zelf, zei men overtuigd op verjaardagen of andere bijeenkomsten waar dit soort verhalen steeds weer voor den dag kwamen. Ja, er werd gedacht in de richting van

het verzet. Als je het moest geloven, had in de oorlog driekwart van de bevolking in het verzet gezeten. Sommigen hadden sterke vermoedens over bepaalde personen, maar het hardop noemen van namen was niet ongevaarlijk. Volgens sommigen die het weten konden, moesten de daders worden gezocht in politiekringen. Die hadden immers de wapens... Maar luister, je hebt het niet van mij... Het ging hier om een landverrader, en dat lag heel gevoelig.

De reacties van de burgers waren duidelijk: laat maar zitten dat onderzoek. En dan werden de schouders opgehaald. Sommigen vonden dat de man die het gedaan had een medaille diende te krijgen. Als de overheid niet zo slap was geweest, had ze Muller zelf wel tegen de muur gezet.

Maar diegenen die er werkelijk iets van wisten, zwegen tot in lengte van jaren. Om het verscheiden van de man werd niet getreurd. Daarvoor had hij te veel aangericht.

En geleidelijk aan werd de geschiedenis vergeten...

In 1980 verscheen er een artikel in de regionale krant. Het was begin mei en dan richtte men zich weer op de dodenherdenking. Het

was een interview met een oude vrouw, de weduwe van de verrader Muller. Ze was nooit hertrouwd, en ze was verbitterd. De politie had met dat onderzoek naar de dood van haar man gesjoemeld, beweerde ze. De dader mocht niet tevoorschijn komen, dan zou er een beerput opengaan. De moordenaar was beschermd door de overheid... Van officiële zijde werd meegedeeld dat het verhaal van de vrouw niet klopte. Er was geen enkele aanwijzing om te denken dat er met het onderzoek uit 1951 iets aan de hand was geweest. Men had toen een gedegen onderzoek ingesteld naar die misdaad, en van een beerput was absoluut geen sprake.

En toch, zeiden zachte stemmen, als iemand de juiste wegen kon en zou bewandelen, moest het mogelijk zijn erachter te komen wie Victor Muller had omgelegd, zelfs nu na al die jaren.